STANISLOVAS MOSTAUSKIS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

NUO GYDANČIO MENO IKI DAILĖS TERAPIJOS – TARPDALYKINIŲ TYRIMŲ PERSPEKTYVA

From Healing Art to Art Therapy:
Interdisciplinary Research Perspective

SUMMARY

The review discusses the ideological content of the collective monograph *Art, Therapy, Health* (2017). It highlights the ideas formulated by all of the co-authors, including their conceptual descriptions. The wording of the article is responsive to its aim and evolves on two intertwining levels. On the one hand, the ideas researched by every single co-author, including their context and related assumptions are briefly discussed in the text. On the other hand, the article highlights certain general connections between the contexts to which different authors subject their research. The texts that are discussed in the article represent a reflexion on both art therapy as such and related research in the neighboring fields. This definition of the field of research emphasizes the interdisciplinary nature of art therapy as part of the texts represent the humanitarian disciplines that research visual culture and artistic expression. Another part of the texts is a clear representation of such fields as medical science and related applied research. The array of problems subjected to research is extremely wide. It ranges from intercultural assumptions on the proximity of therapeutic endeavors and artistic expression and goes on to topical research in the field of art therapy. Finally, the array shows the variety and efficiency of methods selected for application.

SANTRAUKA

Apžvalgoje aptartas kolektyvinės monografijos *Menas, terapija, sveikata* (2017) idėjinis turinys išskiriant bei konceptualiai apibūdinant kiekvieno autoriaus plėtojamas idėjas. Straipsnio tikslą atitinkantis dėstymas tarsi padalintas į du supintus lygius: viena vertus, glaustai įvardytos kiekvieno autoriaus tiriamos idėjos / jų kontekstas, suformuluotos prielaidos, kuriomis remiantis tos idėjos buvo pasitelktos; kita vertus, nužy-

RAKTAŽODŽIAI: dailės terapija, tarpdalykiniai tyrimai, pasaulėžiūrinės ir bendrakultūrinės dailės terapijos prielaidos.
KEY WORDS: art therapy, interdisciplinary research, worldview-related and intercultural assumptions in art therapy.

mėtos bendresnio tipo sąsajos, susiejančios skirtingų autorių tiriamus kontekstus. Aptariami tekstai atspindi tiek dailės terapijos, tiek su ja siejamus gretutinių sričių tyrimus. Taip nužymėtas tyrimų laukas pabrėžia tarpdalykinį dailės terapijos pobūdį – dalis tekstų atstovauja humanitarinėms, vizualinę kultūrą ir meninę saviraišką tiriančioms disciplinoms, kita dalis – medicinos mokslams ir jų grindžiamiems taikomojo pobūdžio tyrimams. Pristatomas probleminis laukas itin platus: nuo bendrakultūrinių terapinės pastangos ir meninės saviraiškos suartėjimo prielaidų iki aktualių dailės terapijos tyrimų, demonstruojančių pasirinktų metodų taikymo įvairovę bei efektyvumą klinikinės medicinos aplinkoje.

Dailės terapijos metodai Lietuvoje taikomi – įvairiais profesionalumo lygiais – jau keletą dešimtmečių¹, tačiau visapusiškai ruošti šios srities specialistus jungtinėje magistro studijų programoje pradėta tik prieš penkmetį. Dėl suprantamų priežasčių mūsų šalyje nėra ilgalaikės dailės terapijos tyrimų tradicijos², todėl naujos profesijos inicijuota tyrimų banga galima vadinti tokios tradicijos įžanga ar kokybiškai nauju etapu. Natūralu, kad didelė dalis dailės terapijos tyrimų Lietuvoje vykdomi pirmą kartą ir sietini su minėta magistro studijų programa.

Galima būtų vardinti sunkumus, kuriuos per paskutinius kelis dešimtmečius turėjo įveikti naujosios profesijos entuziastai propaguodami savo profesiją. Kita vertus, tai natūralios problemos inicijuojant bet kurią naują terapinę discipliną, ir nederėtų jų pervertinti³. Nepalyginamai akivaizdesnė pozityvioji poslinkių pusė. Per gana trumpą laiką atsirado profesijos pirmieiviai, būtinas kompetencijas įgiję savarankiškai ir padedami užsienio specialistų, įsikūrė ir sėkmingai funkcionuoja visuomeninės organizacijos⁴, buriančios meno ar dailės terapijos metodus taikančius specialistus. Svarbiausia, sėkmingai veikia naujos srities profesionalus ruošianti programa, vienijanti Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ir Vilniaus dailės akademijos

Kauno fakulteto specialistų pastangas. Taip pat inicijuotos naujų meno terapijos specialybių studijos kitose Lietuvos aukštosiose mokyklose. Šiuo požiūriu mūsų studijų programų pozicijos nutiekia optimistiškai: mes ne tik stojame į vieną gretą su šalimis, turinčiomis gilesnes dailės terapijos taikymo tradicijas, bet ir lenkiame daugelį Europos šalių, pripažįstančių dailės terapiją tik atskirų metodų pavidalu.

Dailės terapijos terminas rašytiniame lietuviakalbiame diskurse paprastai siejamas su pasirinktų metodų specifika aiškinimais, jų taikymo aprašais, gautų rezultatų aptarimais. Tokiu, siauros disciplinos rėmų neperžengiančiu pavidalu, dailės terapiją Lietuvoje pristato ne viena publikacija, tiek verstinė⁵, tiek ir lietuvių autorių⁶. Ši stereotipą peržengiančių publikacijų⁷ nėra daug. Netrukus skaitytoją pasieksianti kolektyvinė monografija⁸ *Menas terapija, sveikata* vadinama bandymu išplėsti dailės terapiją grindžiančių ir inspiruojančių idėjų lauką. Todėl knyga skirta ne tik dailės terapijos idėjų sklaidai ir populiarinimui, bet ir kitų, su dailės terapija siejamų kultūros laukų tyrimams. Knygos struktūra atspindi tarpdalykinį dailės terapijos pobūdį: dalis autorių atstovauja humanitarinėms, vizualinę kultūrą ir meninę saviraišką tiriančioms disciplinoms, kita dalis – medicinos mokslams ir jų grin-

džiamiesiems taikomojo pobūdžio tyrimams. Aptariamas probleminis laukas itin platus: nuo bendrakultūrinių terapinės pastangos ir meninės saviraiškos suartėjimo prielaidų iki aktualių dailės terapijos tyrimų, demonstruojančių pasirinktų metodų taikymo įvairovę bei efektyvumą.

Rašant kritinę minėtos monografijos apžvalgą⁹ buvo remtasi prielaida, kad konkrečius straipsnius grindžiančios perspektyvos atstovauja vienai, humani-

tarinei ar medicininei, mokslo sričiai, tačiau jų derinys monografijoje kuria tam tikrą šių sričių sąveiką, generuodamas bendrą tarpdalykinių tyrimų lauką. Todėl straipsnio tikslas tarsi skilo į du susijusius lygius: viena vertus, konceptualiai įvardytos kiekvieno autoriaus tiriamos idėjos/jų kontekstas, išskirtos prielaidos, kuriomis remiantis tos idėjos buvo analizuotos; kita vertus, glaustai nužymėtos bendresnio tipo sąsajos, jungiančios skirtingų autorių tiriamus kontekstus.

* * *

Pirmame knygos skyriuje pristatomos Vakarų humanistikoje ir dabartinės kultūros tyrimuose išsikristalizavusios idėjos, įvairiais aspektais sietinos su dailės terapijos diskursu. Išskiriami ir konceptualizuojami istoriniai idėjų raidos ir paradigminių pokyčių momentai, paruošę dirvą psichoterapinių perspektyvų išigalėjimui (A. Andrijauskas, S. Mostauskis), taip pat aptariami dabartiniai vizualios kultūros studijų (O. Žukauskienė) ir su psichopatologijos fenomenu siejamų komunikacinių problemų (K. Šapoka) kontekstai.

Antano Andrijausko straipsnis skirtas XIX–XX a. Vakarų humanistikoje populiariems išskirtinio meninio talento ir psichinės patologijos santykiams aptarti. Dėl apimties ir kone enciklopedinės temos atskleidimo straipsnis neabejotinai vadintinas mokslo studija. Pasitelkus skirtingas tarpdalykines prieigas įvairiausiškai analizuojami psichopatologiniai menininko asmenybės, jo kūrybinio potencialo ir meninės kūrybos proceso aspektai. Andrijauskas pritaria jo tyrimų lauką grindžiančiai prielaidai apie psichinių deviacijų ir išskirtinių meninių

galių koreliaciją. Jungdamas pasirinktų mokslininkų propaguojamas nuostatas, mokslininkas braižo savotišką idėjų ir metodinių perspektyvų žemėlapi, atliepantį tuometį psichopatologijos ir meninės kūrybos santykių diskursą bei jo kaitą. Remdamasis chronologine idėjų genezės logika, grupuoja požiūrius, aiškinančius psichikos deviacijų poveikį menininko pasaulėjautai, estetinėms nuostatoms, kūrybinės veiklos rezultatams ir pan. Tai ne medicininiai patografiniai gyvenimo istorijų tyrimai, bet juos saistančių metodinių perspektyvų bei idėjų prielaidų apžvalga, dėstoma pirmiausia iš meno filosofijos ir meno psichologijos perspektyvų. Dailės terapijos diskursas straipsnyje tiesiogiai neaptariamas, tačiau atidus skaitytojas netruks pastebėti, kad psichopatologijos ir meninės saviraiškos sankirtų tyrimai neabejotinai inspiravo vėlesnį dailės terapijos idėjų lauką.

Stasio Mostauskio straipsnyje siekiama apibrėžti paradigmą vakarietiškos sąmonės slinktis¹⁰, sukūrusias prielaidas dailės terapijai atsirasti. Remiamasi prielaida, kad šie pokyčiai menines ir tera-

pines pastangas susiejo iš esmės nauju santykiu: pasitelkdama meninę saviraišką, medicina įgijo teisę interpretuoti ir koreguoti individo vidujybę. Straipsnyje aptariama: a) antropologinių sampratų slinktis, išplėtusi ir supriešinusi žmogiškos prigimties teritorijas¹¹; b) psichinių ligonių „išradimas“, kai žmogaus nebūtį bepročio pavidalu pakeitė psichine liga sergančio žmogaus konceptas; c) kultūrinė psichinių ligonių saviraiškos emancipacija, suteikusi jų kūrybai prasmingos komunikacijos formą; d) nauja autorystės koncepcija ir autoriaus tapatumo kūriniui idėja, subrandinusi kūrybos kaip saviraiškos sampratą; e) meninės saviraiškos virsmas būtina terapinio efekto sąlyga, suteikiančia galimybę savivizinei savigyda.

Odetos Žukauskienės refleksijos tiesiogiai nenukreiptos į dailės terapijos idėjų lauką ar tų idėjų taikymo ypatumus. Ją domina išskirtinės galias įgavusi vizualinė kultūra ir jos poveikis individui, taip pat to poveikio generuojamos grėsmės, neretai sietinos su patologiniais efektais. Autorės nuomone, šiulaikinis vizualinis kontekstas pasižymi itin įvairialypiu ir ambivalentišku poveikiu. Viena vertus, jis neakivaizdžiai patologizuoja vizualinės kultūros vartotojų mąstyseną, iškreipia gebėjimą atsiriboti ir kritiškai reflektuoti tokio poveikio pasekmes. Kita vertus, patologijos fenomeną paverčia savo dėmesio objektu ir aktyviai socializuoja. Kitaip tariant, vizualioji kultūra funkcionuoja dviem vienas kitą palaikančiais ir tuo pat metu neigiančiais režimais: a) iškreipia / patologizuoja vartotojo sąmonės ir vaizduotės procesus, b) išskiria ir estetizuoja pato-

loginius reiškinius, teikdama jiems socialiai priimtinas tapatybes. Autorė remiasi prielaida, kad būtent masinė vizualinė kultūra, pirmiausia kinas, suteikė galimybę kone pasinerti į psichikos problemų turinčių individų išgyvenimus, paverčiant juos pozityviai atpažįstama ir priimtina bendražmogiškos patirties dalimi. Tai neabejotinai stiprus socializuojantis impulsas, mažinantis tokių individų socialinę atskirtį bei kitus stigmos efektus.

Autorės aptariamos vizualinės struktūros toli peržengia dailės terapijos palaikomas neverbalinės komunikacijos ir simptomų ekrano funkcijas. Tai bet kurių vizualiai aptinkamų formų prigimties, poveikio ir atskleidimo tyrimai suvešėjusio vizualumo kontekstuose. Pasitelkta vaizdo antropologijos perspektyva traktuojama kaip psichoanalitinių disciplinų alternatyva, pabrėžianti išorinio konteksto poveikį individui. Kalbama ne apie vidujybės atvertį, neabejotinai esminę dailės terapijai, bet apie tos vidujybės priklausomybę nuo išorinio konteksto, apie vizualios išorinės transformacijos ir funkcionalumą vidujybės erdvėje.

Kęstučio Šapokos nuomone, nūdienos psichoterapijos baruose vyksta slinktis nuo „giluminių“ prie tarpasmeninių psichikos reiškinių tyrimų, pabrėžiant ne individualios sąmonės lygių sąsajas, bet tarpasmeninės sąveikos situacijas ir jas įreminantį socialinį kontekstą. Pastarojo ir psichopatologijos reiškinių sandūrose kylančias komunikacines problemas autorius interpretuoja remdamasis keliomis pamatinėmis prielaidomis: a) bet koks bandymas pasitraukti iš visiems įprasto komunikacinio lauko nerealizuotinas iš

principo – individuali komunikacijos stoka, vengimas ir pan. yra kita komunikacijos forma; b) net hermetiškiausia individualios vidujybės struktūra iš principo nėra hermetiška; c) jos siunčiamas pranešimas traktuojamas kaip informacinė apykaita, o ne statiškas ir nepriklausomas prasminis vienetas; d) nėra absurdiškos ar beprasmės komunikacijos – yra tik žinomi ar nežinomi informaciniai kodai; e) net enigmatiškiausias informacinis kodas funkcionuoja reikalaujamas atskleisti. Šios prielaidos atspindi psichopatologijos generuojamų prasmų ir su ja siejamų komunikacijos sampratų slinktį, siekiančią išvaduoti psichinio ligonio tapatybę ir socialinius vaidmenis nuo represinės

„juodos dėžės“ koncepcijos, dominavusios klasikinėje psichoanalizėje ir modernioje psichiatrijoje. Autoriaus nuomone, šiuolaikinėje Vakarų visuomenėje pastebimas polinkis integruoti ir kartu redukuoti psichopatologijos reiškinius į atpažįstamas ir priimtinas socioestetines formas, kitaip tariant, suteikti patologijos fenomenui komunikatyvią galią. Tokius procesus autorius sieja su metafizinių problemų redukcija ir jos inspiruotomis slinktimis funkcionalizmo bei pragmatizmo link. Būtent šias slinktis, Šapokos teigimu, atspindi dailės terapijos idėjos, transformuojančios metafizinius filosofijos aspektus į spekuliatyvios retorikos tariamai atsisakiusias praktikas.

* * *

Antrame skyriuje aptariamos pasirinktos meninės perspektyvos ir jų sankirtos su dailės terapijos idėjomis. Nagrinėjami materialios aplinkos ir konkrečių daiktų inspiruoti santykiai su individu, siekiant šia kryptimi plėsti dailės terapijos akiratį (M. Hills), analizuojamos socialiai angažuoto meno taikymo galimybės sveikatinimo įstaigose (J. Varkulevičienė), aptariamas konkretus psichologinis spalvos suvokimo modelis bei jį grindžiančių pedagoginių metodų ypatumai (D. Katinaite).

Margaret Hills straipsnyje analizuojamas ne dailės terapiją tiesiogiai palaikantis teorinis diskursas, bet bendresnio pobūdžio vizualinės ir materialinės aplinkos tyrimų laukas, sietinas su atminties studijomis ir atminties menais. Bandoma atsakyti į klausimą: kaip supantys daiktai ir jų inspiruojamos asociacijos lemia/palaiko konkretaus individo tapatybę? Gau-

tus atsakymus autorė siekia transformuoti į dailės terapeutams naudingą informaciją. Pavyzdžiui, galimybė komunikuoti per mus supančius daiktus ir jų generuojamas asociatyvias sankabas turi saugios neverbalinės raiškos požymių, itin svarbių dailės terapijos kontekste; o galimybė remtis daiktų skleidžiama atmintimi ir permąstyti save tos atminties akivaizdoje suteikia pagrindą teigiamiems savivokos pokyčiams. Kitaip tariant, tyrimas paremtas prielaida, jog tarpdalykinės socialinės antropologijos ir atminties studijos gali reikšmingai papildyti dailės terapijai įprastus klinikinius tyrimus ir jų siūlomas išvadas. Aptariamos pasirinktų autorių idėjos, taip pat analizuojami meno projektai / kūriniai, autorės nuomone, dailės terapeutams suteikia vertingų įžvalgų ir leidžia plėsti terapinės veiklos akiratį į žmogų supantį daiktų pasaulį bei jo skleidžiamą atmintį.

Jovitos Varkulevičienės straipsnyje keliama socialiai angažuoto meno ir meno terapijos santykių klausimai, neišvengiamai kylantys, kai meniniai projektai įsiterpia į sveikatinimo įstaigų erdves, anksčiau rezervuotas tik specifinėms dailės terapijos praktikoms. Taip pat nagrinėjamos meninių projektų taikymo galimybės sveikatinimo institucijose, mėginant suformuluoti tam tikras meno kaip užimtumo bei sveikatinimo funkcijas, tuo pat metu pabrėžiant jų meninį, o ne medicininį pobūdį. Galų gale aptariamas atgalinis tokių intervencijų ryšys, stipriai veikiantis individualią menininkės/straipsnio autorės poziciją bei kūrybines nuostatas. Autorės nuomone, socialinės meno praktikos sveikatinimo įstaigose nėra tik terapinės strategijos ar metodinės priemonės, bet savo specifinių autonominių tikslų siekiantys sumanymai. Kita vertus, abiejų sričių veikimo principai bei metodai, nepaisant skirtingos prigimties, remiasi tarpdalykinėmis sąveikomis ir mainais, o daugiaprasmė meno paskirtis ir nauda sveikatinimo aplinkoje rodo, kad šiuolaikinio meno praktikos poveikio požiūriu suartėjo su

terapiniais modeliais. Daroma išvada, kad šiuolaikinės vizualiųjų menų ideologijos ne tik netelpa į tradicinį priešpriešos terapijai modelį, bet neretai taip supanašėja, kad juos siejančių panašumų yra daugiau nei skirtumų.

Deimos Katinaitės straipsnyje dėmesys telkiamas į psichologinius J. Itteno koncepcijos aspektus, išskleidžiant daugiasluoksnį spalvos suvokimo psichologinį modelį bei išryškinant svarbiausius jo pedagoginių metodų bruožus. Autorė aptaria ne specifines dailės terapijos, bet jai giminingos meno terapijos funkcijas, pirmiausia sietinas su psichologiniu spalvos poveikiu. Katinaitės nuomone, saviraiška spalvomis Itteno koncepcijoje traktuojama kaip asmenybės augimas ir harmonizavimas atliekant menines užduotis, o kai kuriais atvejais ir kaip diagnostinis įrankis: remdamasis pasirinktais kolorito deriniais, Ittenas nustatydavo mokinio psichologinę charakteristiką. Šio pedagogo nuomone, mūsų pareiga yra rasti visuotinai galiojančias spalvotyro taisykles ir išmokti jas taikyti psichinės bei fizinės asmens sveikatos stiprinimui.

* * *

Trečias knygos skyrius skirtas „tiesioginiams“ dailės terapijos taikymo atvejams, didele dalimi siejamiems su klinikinės medicinos lauku. Čia pateikti Lietuvos ir užsienio mokslininkų tyrimus apibendrinantys darbai, pristatomos įvairialypės dailės terapijos taikymo metodikos. Aptariamos bendrosios dailės terapijos nuostatos, pabrėžiant fenomenologinius patirties ir refleksijos momentus (A. Brazauskaitė); kvestionuojami

įprasti apibūrinimai, grindžiantys ankstyvosios kūno motorikos ir jos simbolizacijos aiškinimus (J. Dubowski); analizuojamas dailės terapijos efektyvumas padedant nuo vėžio besigydančioms (L. Lebedeva) ar valgymo sutrikimų turinčioms (V. Adomaitienė) pacientėms.

Kalbėdama apie dailės terapijos taikymo ypatumus, Audronė Brazauskaitė pabrėžia fenomenologinius – tiesiogines patirties ir jos refleksijos – momentus.

Greta bendrų dailės terapijos funkcijų aptarimo, autorė daug dėmesio skiria individualios terapinės patirties komentarams. „Konteinerio“ terminu¹² autorė apibrėžia subtilią pacientą ir terapeutą gaubiančią erdvę, atliekančią specifines sąveikos, atverties ir išteikties per meninę formą funkcijas. Būtent šioje erdvėje vidinė patirtis tampa išoriškai matoma – tai pamatinis dailės terapijos ir meninės saviraiškos ypatumas. Autorės nuomone, vidujybės kalba yra intymi ir pažeidžiama, todėl esminė jos funkcionavimo sąlyga yra saugumas tiek išorinių dirgiklių, tiek vidinių negatyvių išgyvenimų atžvilgiu. Vidujybės žodžiai, kuriuos girdi tik kuriantysis, virsta formaliomis simboliškomis struktūromis arba vizualumą įgijusiais žodžiais. Ypač įdomi straipsnio dalis, aprašanti mergaitės, vardu Sofija, atvejį. Viena vertus, tai terapinių seansų metu gautos informacijos dėstymas bei apmąstymas, pasirinktų terapinių metodų grindimas; kita vertus, tai jautrus, net intymus terapeutės ir pacientės santykių, jų bendros patirties atpasakojimas, virstantis kone savarankiška literatūrine istorija. Sofijos atvejo aprašas atskleidžia autorės kompetencijas vykdant individualizuotą kokybinį tyrimą.

Kaip ir kiti dailės terapeutai, Liudmila Lebedeva remiasi prielaida, kad emocinę subjekto savijautą ir fizinę būklę sieja tiesioginis ryšys. Kitaip tariant, somatiškai išreikšta liga (šiuo atveju – pieno liaukų kancerogenezė) koreliuoja su įvairiomis emocinės deprivacijos formomis. Todėl pastarųjų reguliavimas gali būti naudingas kovojant su tokiomis ligomis ar bent jų simptomatika. Autorės tyrimų tikslas: a) pasiūlyti dailės terapijos

taikymo modelį, reguliuojantį patalogines emocines būsenas, siejamas su ilgalaikę pieno liaukų vėžio keliama įtampa; b) pagrįsti tokio modelio terapinę naudą. Tyrimo rezultatai parodė, kad autorės siūlomas dailės terapijos modelis yra efektyvus psichologinės pagalbos teikimo būdas, stiprinantis psichoemocinę gyvenimo kokybę ir emocinių onkologinių ligonių atsparumą: po terapinių seansų pacienčių savivertė bei saugumo pojūtis sustiprėjo, padidėjo tikėjimas galimybe įveikti ligą ir pan. Šis tyrimas reikšmingas ir kitu aspektu. Siekiant patvirtinti gautų rezultatų objektyvumą, buvo imti pacienčių kraujo mėginiai ir tirti objektyviai išreikšti neuroendokrininės sistemos pokyčiai. Psichoemocinę būklę ir neuroendokrininę sistemą sieja tiesioginė priklausomybė, todėl „objektyvių žymeklių“ funkcijai atlikti buvo pasirinkti oksidantinio streso bei citokinų lygio rodmenys. Biocheminės analizės duomenys patvirtino teigiamus citokinų lygio pokyčius po dailės terapijos intervencijos.

Lebedevos tyrimas yra savotiškas atsakas „grynų“ gamtamokslinių metodikų šalininkams, abejojantiems dailės terapijos efektyvumu arba tapatinantiems jį su trumpalaikiu „placebo efektu“. Ne tik subjektyvius išgyvenimus fiksuojantys instrumentai, bet ir laboratoriniai biocheminiai kraujo tyrimai, eliminuojantys žmogiško subjektyvumo veiksnį, patvirtino dailės terapijos efektyvumą papildant kompleksinį pieno liaukų vėžio gydymą.

Janeko Dubowskio straipsnyje siekiama atsakyti į esminį tyrimo klausimą: ar sunkia autizmo forma sergančio paciento, savo raida atitinkančio dar nekalban-

čio vaiko etapą, sukurti piešiniai gali atspindėti siekį surasti „formą“ savo psichologinei būčiai? Daroma prielaida, kad tokie ankstyvo etapo piešiniai yra nevaizduojamosios „reprezentacijos“ pavyzdžiai, kuriuose atspindi ne regimo pasaulio formos, bet pamatinių suvokimo, atminties, gelminių impulsų atspindžiai. Tyrimo įžvalgos kvestionuoja įprastus apibrėžimus, siejamus su ankstyvosios kūno motorikos aiškinimu ir ja besireiškiančios simbolizacijos interpretavimu. Remiamasi nuostata, kad nepakanka tyrinėti baigtą piešinį; būtina studijuoti piešinio atsiradimą lemiančią elgseną ir realizacijos procesą. Autoriaus nuomone, paciento veiksmų seka piešiant gali būti laikoma naratyvine forma, potencialia „prasmės susikūrimo“ vieta, todėl jos interpretavimas leidžia tyrėjui atkurti paciento „pasakojimą“. Kai kuriais atvejais (pavyzdžiui, esant sunkioms autizmo formoms) piešinio kūrimo naratyvas ir jo analizė, Dubowskio įsitikinimu, dailės terapijoje yra svarbesni nei sukurto paveikslo interpretacija. Terapinis efektas pasiekiamas atkuriant minėtą naratyvą ir taip sustiprinant dialogą tarp paciento sąmonės ir pasąmonės.

Jolita Rapolienė dailės terapiją vertina klinikinių reabilitacinių metodų kontekste ir jos poveikį tiria kompleksiskai, pabrėždama koreliacijas su ergoterapinėmis intervencijomis. Kaip ir kiti dailės terapijos metodų taikytojai, autorė remiasi tiesiogine fizinės ir emocinės būklės priklausomybe. Todėl, vertinant pacientus, patyrusius galvos smegenų insultą, ji reikalauja atsižvelgti ne tik į fizinę, bet ir emocinę būklę. Po insulto juos dažnai kamuoja nerimas ir depresi-

ja, o tai kliudo sėkmingai reabilitacijai. Terapinės priemonės, inspiruojančios teigiamus emocinės būklės pokyčius, turi įtakos funkcinės būklės atstatymui ir šitaip didina reabilitacijos efektyvumą. Todėl greta įprastų metodų, dirbant su minėta pacientų grupe, autorė rekomenduoja papildomai taikyti dailės terapiją. Autorės pateikti kiekybinio tyrimo rezultatai rodo, kad reabilitacija, papildomai taikant dailės terapiją, buvo efektyvi: tiriamųjų fizinė būklė, jų savarankiškumas kasdienėje veikloje reikšmingai pagerėjo. Nerimo požymių turinčių pacientų skaičius reabilitacijos pabaigoje tiriamojoje grupėje statistiškai reikšmingai sumažėjo.

Vaida Adomaitienė pristato mišrų tyrimą, analizuojantį dailės terapijos poveikį valgymo sutrikimų turinčių asmenų kūno savivokai. Tyrimas paremtas prielaida, kad a) valgymo sutrikimai inspiruoja neadekvačią kūno savivoką, o pastaroji grįžtamuoju ryšiu palaiko valgymo sutrikimų dinamiką; b) dailės terapija gali būti naudinga koreguojant minėtą savivoką, taip pat gydant kitus valgymo sutrikimų efektus. Autorės nuomone, diskutuodami apie savo kūną, klientai naudoja skurdžią žodžių atsargą arba tiesiog vengia šios temos. Vizualinė saviraiška dailės terapijos metu praplečia kliento komunikavimo galimybes ir padeda saugiai atverti jausmus, kurių raiškos klientas sąmoningai ar nesąmoningai vengia. Tyrimas neapsiribojo vien dailės terapijos efektyvumo įrodymais. Ne mažiau įdomi, o gal net įdomesnė, yra jaunosios tyrėjos ambicija konkrečių valgymo sutrikimų simptomatiką sieti su ikonografinių elementų specifika. Paci-

entų pasirinktos ikonografijos analizė atskleidė, jog specifiniai jos požymiai atliepia valgyimo sutrikimų eigą ar pastebimus rizikos veiksnius, skatinančius sutrikimo formavimąsi. Giminingų iko-

nografinių elementų kartojimasis skirtingų tiriamųjų kūrinuose leidžia daryti prielaidą, kad panaši sutrikimų simptomatika išreikšta panašiais ikonografišiais elementais.

VIETOJ IŠVADŲ

Dėstymo dalis pati savaime yra savotiška išvadų ir apibendrinimų grandinė. Todėl baigdami nužymėkime ne tik aptariamoje monografijoje keliamą, bet ir netiesiogiai indikuojamą problematiką, sietiną su dailės terapijos įsitvirtinimo prielaidomis bei efektais.

- Bet kuri sritis susijusi su gretutiniais idėjų / mokslų laukais, ir šios sąsajos neišvengiamai verčia ją tarpdalykinių tyrimų objektu. Šiuo požiūriu dailės terapija, žinoma, nėra išimtis. Kita vertus, ši disciplina atspindi kitą tarpdalykiškumo aspektą, sietiną su kilme – neįveikiamą prigimtinių dvilypumą, hibridišką humanitarinių ir medicinos mokslų jungtį, paslėptą po terapinių tikslų vėliava.
- Dailės terapijos įsitvirtinimas atspindi medicinos mokslo galių išaugimą – medicina subordinavo menines priemones ir meninę logiką savo reikmėms. Meninės kūrybos kontekste išrasta vidujybės ir išorybės apykaita, tarp jų vykstantys komunikaciniai procesai suteikė medicinai galimybę atpažinti ir kontroliuoti vidujybės procesus kreipiant juos pageidaujama linkme.
- Taikomąją dailės terapijos pobūdį atitinka vakarietiškos meninės pastangos slinktis nuo abstrakčių, į universalijas orientuotų vidujybės atverčių

prie apibrėžtų, konkretų individą ar individų grupę kamuojančių problemų indikacijos / sprendimo. Arba tiesiog slinktis nuo universalijas atspindinčio meno prie taikomojo pobūdžio socialinio ar ideologinio angažuotumo.

- Tai ligos objektyvacijos problemos kėlimas ir jos sprendimo paieška. Dailės terapija nuolat ieško būdų, kaip bet kuriuos meninės kūrybos / tyrimo instrumentus subordinuoti medicinos poreikius atitinkančiai objektyvacijai: meninė saviraiška paverčiama vidujybės suišorinimo ekranu, o į jį nukreipti meninio tyrimo instrumentai – medicinai pritaikytomis priemonėmis, indikuojančiomis vidujybėje paslėptą problemą/ligą.
- Dailės terapija atspindi reikšmingus pokyčius komunikacijos sampratų lauke; tai ne tik verbalinės komunikacijos sukeičiamumas su vizualine raiška, bet ir esminė pastarosios emancipacija, užtikrinanti kitaip nepasiekiamų individo vidinių turinių atvertį. Ne mažiau svarbus kitas dailės terapijos indikuojamas pokytis – psichinės ligos / sutrikimo turiniai iš prasminio niekio tapo įminimo reikalaujančia paslaptimi, raktu į universaliją žmogišką vidujybę.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Daugiau apie dailės terapijos disciplinos įtvirtinimą Lietuvoje žr. Audra Brazauskaitė, Aldona Dapkutė. *Dailės terapija Lietuvoje šiandien, Dailė kaip terapija*. Sud. Dalley Tessa. Vilnius: Apostrofa, 2004, p. 234–242, ISBN 9955-605-02-2.
- ² Pavieniai atvejai lygintini veikiau su išimtimi, nei taisykle.
- ³ Prieš keletą dešimtmečių dailės terapija neturėjo aiškiai atpažįstamos tapatybės nei Lietuvos visuomenėje, nei akademinėje medikų ar menininkų bendruomenėje, nebuvo savaime suprantama ir jos teikiama terapinė nauda. Nebuvo skiriamos dailės terapijos specialistų teikiamos paslaugos nuo atskirų dailės terapijos metodų taikymo, kurį siūlo kitų sričių specialistai, neturintys specifinių kompetencijų, ar tiesiog žmoneš, savo žinias įgiję lankant vienus ar kitus kursus. Nenuostabu, kad pradiniam etape kone visos veiklos, susijusios su dailės terapija, vykdė ne tik tiesiogines savo funkcijas, bet paraleliai siekė įtvirtinti naujos profesijos atpažįtamumą bei prestižą, grindžiamą dailės terapijos efektyvumu pasirinktose srityse. Negalima sakyti, kad šiandien dailės terapija Lietuvoje nesusiduria su profesinės tapatybės iššūkiais, tačiau minėtos problemos didelė dalimi jau yra jau praeitis.
- ⁴ Pavyzdžiui, 1997 m. įkurta *Lietuvos dailės terapijos taikymo asociacija* ir kt.
- ⁵ Žr. Liudmila Lebedeva, *Dailės terapija: teorija ir praktika*. Kaunas: Žmogaus psichologijos studija, 2013, ISBN 978-9955-9987-5-4 ir kt.
- ⁶ Žr. Aldona Dapkutė, *Kalba be žodžių: dailės kaip terapijos taikymo praktika*. Vilnius: Rafaelis, 2003, ISBN 9955-9561-1-9; Laima Kriukelienė, *Dailės terapija: mokomoji knyga*. Kaunas: Vitae litera, 2009, ISBN 978-9955-920-72-4 ir kt.
- ⁷ Turbūt ankstyviausias ir ryškiausias pavyzdys bandant peržengti (nors iš esmės neperžengiant) minėtą stereotipą yra: *Dailė kaip terapija*. Sud. Dalley, Tessa. Vilnius: Apostrofa, 2004, ISBN 9955-605-02-2; gerokai vėlesnis pavyzdys: *Modernaus meno socialinė reikšmė: meniniai – socialiniai performansai*. Sud. A. Brazauskaitė, S. Dikčiūtė. Vilnius: Menų terapijos centras, 2015, p. 100–113, ISBN 978-609-95758-0-3. Plačiau
- visuomenei mažiau žinoma, tačiau neabejotinai išskirtinio dėmesio nusipelnusi Kęstučio Šapokos disertacija „Dailės terapija kaip integrali sistema: kontekstuali analizė“, apginta VDA 2008 m. Joje dėmesys kreipiamas ne į taikomas, bet į teorines pasaulėžiūrines dailės terapijos integralumo problemas, jų santykius su šiuolaikinėmis vizualinių menų konteksto idėjomis. Taip pat neabejotinai svarbus bandymas dailės terapijos prielaidas kildinti iš filosofinių idėjų lauko. Žr. Vaida Asakavičiūtė, Apie filosofines dailės terapijos ištakas ir taikymo galimybes, *Logos* 88, 2016, I d., p. 65–72, ir Vaida Asakavičiūtė, Apie filosofines dailės terapijos ištakas ir taikymo galimybes, *Logos* 89, 2016, II d., p. 63–69.
- ⁸ *Menas, terapija, sveikata*. Sud. S. Mostauskis, A. Brazauskaitė. Kaunas: VDA Kauno fakultetas, 2017, ISBN 978-9955-15-418-1.
- ⁹ Būtina pažymėti, kad šio straipsnio autorius ir monografijos sudarytojas yra tas pats asmuo, todėl šis tekstas bent mokslinio objektyvumo požiūriu netapatintinas su kritine monografijos recenzija.
- ¹⁰ Straipsnyje siekiama pratęsti ir iš kitos perspektyvos papildyti V. Asakavičiūtės dėstomas idėjas, pakylėjant jas į labiau išgrynintus, bendresnio tipo teiginius. Žr. Vaida Asakavičiūtė, Apie filosofines dailės terapijos ištakas ir taikymo galimybes, *Logos* 88, 2016, I d., p. 65–72, ir Vaida Asakavičiūtė, Apie filosofines dailės terapijos ištakas ir taikymo galimybes, *Logos* 89, 2016, II d., p. 63–69.
- ¹¹ Plačiau ši problematika aptariama kitame straipsnyje, žr.: Stanislovas Mostauskis, Akis į akį su gamtos demonais – psichoanalitinės pasaulėžiūros prielaidos, *Psichoanalizės fenomeno interpretacijos*. Sud. Antanas Andrijauskas, Vytautas Rubavičius. Vilnius: Meno rinkos agentūra, 2016, p. 91–104. ISBN 978-609-8014-18-1.
- ¹² Tai tiesioginis skolinys iš angliakalbio konteksto, kuriam norėtųsi rasti lietuvišką atitikmenį. Kita vertus, tik pati autorė sprendžia, kurie vertiniai priskirtini tarptautinių žodžių kategorijai (naujame kontekste funkcionaliems skoliniams), o kurie pakeičiami lietuvių kalbos žodžiais.